

Asia: VN/27065/2023

Lausuntopyyntö ehdotuksesta poliisin tietojenvaihtoa koskevan lainsäädännön muuttamisesta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi poliisilain, henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain, henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa annetun lain, rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain, rikostorjunnasta Tullissa annetun lain, henkilötietojen käsittelystä Tullissa annetun lain sekä henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa annetun lain muuttamisesta

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Poliittisen sosiaalityön rihmasto Konflikti kiittää mahdollisuudesta lausua Sisäministeriön ehdotukseen poliisin tietojenvaihtoa koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. Kommentoimme ehdotusta sosiaalihuoltoa ja sosiaalihuollon asiakkaita koskevilta osin. Kiinnitämme erityisesti huomiota siihen, miten lakiesitys vaarantaisi vakavasti 1) sosiaalihuollon palveluiden luottamuksellisuuden ja vaikuttavuuden, 2) haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten sosiaalisten oikeuksien toteutumisen, 3) yleisen turvallisuuden sekä 4) sosiaalihuollon ammattilaisten työhyvinvoinnin.

Olemme huolissamme sosiaalihuollon asiantuntemuksen sivuuttamisesta lakiesityksen valmistelussa. Hankkeen ohjausryhmässä ei ole ollut lainkaan sosiaali- ja terveystalveluiden edustusta, ja myös varsinaiseen työryhmään nimettiin sosiaali- ja terveysministeriön edustus vasta kesken sen toimikauden. Pidämme erittäin valitettavana sitä, että säädettäessä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten toimintaan merkittäväällä tavalla vaikuttavia lakeja, näiden alojen erityispiirteiden asiantuntemusta ei ole mukana lainvalmistelun alusta alkaen. Nyt käsittelyssä olevassa lakiesityksessä tämä puute näkyy selvästi, sillä siinä korostuvat ns. kovan turvallisuuden ytimessä olevat kontrollitoimet, joiden vaikutuksia sosiaalihuollon toimintaedellytyksiin ja sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen ei ole arvioitu.

(1) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut perustuvat luottamuksellisuuteen ja laissa määriteltyyn salassapitovelvollisuuteen (laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä 4§, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 15 §). Nyt käsittelyssä olevan lakiesityksen valmistelutekstissä todetaan, että esitetty tietojen luovuttaminen toiselle viranomaiselle ei aiheuttaisi merkittävää riskiä henkilötietojen käsittelyn kannalta, koska kaikkia viranomaisia sitovat salassapito- ja tietosuojasäännökset. Sosiaalihuollon ammattilaisina haluamme tuoda esiin, että salassapitosäännökset ovat ammattikohtaisia ja perustuvat erillisiin lakeihin. Sosiaalipalveluissa tapahtuva tiedonkeruu liittyy nimenomaisesti sosiaalipalveluiden järjestämiseen eivätkä sitä varten kerätyt asiakastiedot ole luovutettavissa sosiaalipalveluiden ulkopuolelle ilman riskiä arkaluontoisten tietojen paljastumisesta tai muista vahingollisista seurauksista palveluiden käyttäjille.

Näkemyksemme mukaan lakiesitys vaarantaa vakavasti yleisen luottamuksen sosiaalipalveluihin, koska se aiheuttaa tilanteita, joissa sosiaalipalveluissa asioiminen voi johtaa pidätykseen tai kiinniottoon. Institutionaalinen luottamus sosiaalihuoltoon kohtaan sekä asiakassuhteessa muodostuva luottamus ovat molemmat edellytyksiä sosiaalityön ja lastensuojelun vaikuttavalle toteuttamiselle (Forrester ym., 2019; Heino ym., 2024). Mikäli sosiaalipalveluissa ei pystytä takaamaan luottamuksellisuutta, osa sosiaalihuollon tarpeesta olevista ihmisistä ei uskalla kertoa sosiaalipalveluissa avoimesti elämäntilanteistaan ja tuentarpeistaan, mikä vaikeuttaa palveluiden järjestämistä tehokkaalla ja vaikuttavalla tavalla.

(2) Pahimmillaan pelko tietojen siirtymisestä poliisille voi estää hakeutumisen välttämättömiin sosiaalihuollon palveluihin. Tämä vaarantaa vakavasti sosiaalisten perusoikeuksien toteutumisen, jotka Suomen perustuslain 19§ ja YK:n ihmisoikeuksien julistus (artiklat 22 - 27) takaa jokaiselle kansallisuudesta, maassaolon statuksesta tai muista yksilöllisistä ominaisuuksista tai elämäntilanteeseen liittyvistä seikoista riippumatta. Perusoikeuksien turvaamiseen tarkoitettujen palveluiden käyttämisen ei tule johtaa juridisiin seuraamuksiin. Tällaisen palomuuriksi kutsutun, tietojen luovuttamista rajoittavan periaatteen olemassaolo on välttämätöntä, jotta jokaisen oikeus välttämättömään sosiaaliturvaan toteutuu (Hermansson ym., 2020).

Sosiaalipalveluiden asiakaskunnassa on paljon haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, kuten asunnottomia, päihderiippuvaisia, paperittomia sekä päihteillä ja väkivallalla oirehtivia lapsia, joiden luottamusta sosiaalipalveluihin lakimuutos arviomme mukaan heikentäisi. Esimerkiksi päihderiippuvuuteen liittyy usein rikollisuutta, jonka seurauksena päihteitä käyttävillä ja asunnottomilla voi olla maksamattomista sakoista johtuvia muuntotuomioita tai muita täytäntöönpanoa odottavia tuomioita. Samanaikaisesti heillä voi olla merkittäviä sosiaalipalveluiden tarpeita, joiden piiriin hakeutuminen vaarantuisi lakiesityksen toteutuessa. Paperittomien osalta puolestaan käännätyksen uhka voisi johtaa pelkoon hakeutua välttämättömien sosiaalipalveluiden piiriin, mikä lisäisi esim. ihmiskaupan ja muun hyväksikäytön riskiä.

(3) Päihdepalveluiden tai hätämajoituksen ulkopuolelle jättäytymisellä voi olla vakavia seurauksia sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Jos haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset eivät uskalla hakeutua sosiaali- ja terveyspalveluihin saamaan oikea-aikaisesti tarvitsemaansa apua ja hoitoa, voivat seuraukset olla yksilölle pahimmillaan henkeä uhkaavia. Myös yhteiskunnalliset kustannukset

kasvavat sosiaalisten ongelmien kärjistyessä ja ihmisten syrjäytyessä yhä kauemmas avun piiristä. Erityisesti nuorten kohdalla alkavan rikoskierteen syihin puuttuminen sosiaalityön keinoin vaarantuisi, mikä lisäisi riskiä syrjäytymisen syvenemiseen. Lakimuutos olisi hengeltään ristiriidassa lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistuksen kanssa, jossa nimenomaan luottamus lastensuojelua kohtaan on asetettu keskeiseksi tavoitteeksi (Valtioneuvosto, 2023). Pitkällä aikavälillä lakimuutos siis heikentäisi koko väestön terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia ja lisäisi poliisin työtä ja terveydenhuollon päivystyskäyntejä. Lainmuutoksella olisi myös seuraamuksia koulumaailmassa perheiden, lasten ja nuorten lisääntyvän huonovointisuuden myötä, mikä tulisi kuormittamaan oppilaitoksia ja sen henkilökuntaa sekä vaikuttamaan oppimistuloksiin ja hyvinvointiin kouluissa negatiivisesti.

(4) Sosiaalihuollon ammattilaiset tekevät työtään sosiaalialan eettisiä periaatteita (Talentia, 2022) noudattaen turvatakseen asiakkailleen perustuslain 19 § takaamat inhimillisen elämän edellytykset. Tähän ei kuulu poliisin toimivallan käyttöön puuttuminen, mutta toisaalta ei myöskään esim. vankeusrangaistusten tai käännytysten toimeenpanossa avustaminen ilmoittamalla poliisille henkilön saapumisesta sosiaalihuollon palveluita tarjoavaan yksikköön. Voimaan tullessaan lakiehdotus pakottaisi sosiaalihuollon ammattilaiset tilanteisiin, joissa he joutuvat ilmiantamaan asiakkaansa poliisille vastoin alan ammattieettisiä periaatteita. Eettiset ristiriidat työssä ovat merkittävä tekijä sosiaalityöntekijöiden työuupumuksen ja mielenterveysongelmien taustalla (mm. Rantonen, 2025), ja lakiesitys olisi omiaan vaarantamaan sosiaalihuollon ammattilaisten työhyvinvoinnin. Lisäksi sosiaalipalveluiden oikea-aikainen käyttö on tärkeää myös sosiaalihuollon ammattilaisten työturvallisuuden kannalta. Mikäli avun tarpeessa olevat ihmiset uskaltavat hakeutua sosiaalihuollon piiriin vasta väkivalta- tai päihdeongelmien kärjistyttyä ja näkevät sosiaalihuollon poliisin toiminnalle ja rajavalvonnalle alisteisena, on todennäköistä, että väkivalta sosiaalihuollon ammattilaisia kohtaan lisääntyy ajanvarauksilla, asumisyksiköissä, turvakodeissa ja kotikäynneillä.

Näkemyksemme mukaan nykyinen lainsäädäntö, jonka mukaan salassapidosta voidaan poiketa, kun henkilöä epäillään vakavasta rikoksesta, on riittävä ja asianmukainen. Nyt esitetty lakimuutos velvoittaisi sosiaalihuollon ammattilaisia luovuttamaan poliisille muuten salassapidettäviä tietoja myös vähäisenä pidettävien rikosnimikkeiden, kuten näpistyksen tai lievän pahoinpitelyn ollessa kyseessä tai oleskeluluvan puuttumisen vuoksi. Valitettavasti näyttää myös siltä, että lakiesityksessä perustellaan hyvin laajaan ihmisjoukkoon kohdistuvaa yksityisyydensuojan kaventamista sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta harvinaislaatuilla tilanteilla, joissa poliisin tehtävän suorittaminen on ollut haasteellista tietosuojan vuoksi.

Arviomme mukaan lakiesityksen muutokset sosiaali- ja terveyspalveluiden työntekijöitä koskeviin salassapitosäädöksiin aiheuttaisivat enemmän haittoja kuin hyötyjä, eivätkä ne siten olisi sosiaalihuollon asiakkaiden, ammattilaisten tai yhteiskunnallisten kokonaisvaikutusten osalta kohtuullisia ja oikeasuhtaisia.

Lopuksi haluamme todeta, että siinä missä poliisi, terveydenhuolto, pelastustoimi ja opetusala ovat tunnettuja ja arvostettuja suomalaisen yhteiskunnan osa-alueita, joiden vaikutukset kaikkien arkeen on helppo havaita, huomataan sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden puutteet usein vasta sosiaalisen

segregaation kasvaessa. Sosiaalityö ja sosiaalipalvelut ovat korvaamaton osa suomalaista hyvinvointivaltiota eikä niiden mandaattia tule murentaa heikentämällä lainsäädännöllä luottamusta niiden työntekijöihin. Sosiaalisia haasteita tulee käsitellä sosiaalipalveluiden asiantuntemusta hyödyntäen, hyvässä yhteistyössä ja ymmärryksessä muiden ammattilaisten kanssa. Tukiessaan asiakkaidensa työ- ja toimintakykyä sosiaalipalvelut huolehtivat myös siitä, että yhteiskunnassamme kaikilla on mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään. Tämä luo edellytyksiä yhteiskuntarauhan ja yhteisöllisyyden säilymiselle.

Poliittisen sosiaalityön rihmasto Konfliktin puolesta:

Anniina Kalmari, sosiaalityöntekijä (YTM)

Anna Nádasi, sosiaalityöntekijä (VTM)

Maura Nurmi, sosiaalityöntekijä (VTM), erikoissosiaalityöntekijä (rakenteellinen sosiaalityö)

Minna Savolainen, sosionomi (AMK), YTK (kansainvälinen politiikka)

Satu Söderholm, sosiaalityöntekijä (VTM)

Inka Söderström, sosiaalityöntekijä (VTT) ja sosiaalityön tutkija

Lausunnossa käytetyt lähteet:

Forrester, D., Westlake, D.,... & Hutchison, D. (2019). What Is the Relationship between Worker Skills and Outcomes for Families in Child and Family Social Work? *The British Journal of Social Work*, 49(8), 2148–2167. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcy126>

Heino, E., Jäppinen, M., Lamponen, T., & Haikonen, M. (2024). Luottamuksen rakentuminen lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden ja sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa. *Kasvun tuki - aikakauslehti*, 4(2). <https://doi.org/10.61259/kt.144812>

Hermansson, L., Lundberg, A., Gruber, S., Jolly, A., Lind, J., Righard, E., & Scott, H. (2020). Firewalls: A necessary tool to enable social rights for undocumented migrants in social work. *International Social Work*, 65(4), 678-692. <https://doi.org/10.1177/0020872820924454> (Original work published 2022)

Rantonen, O. (2025). Risk of mental disorders among social workers: comparative study between professions in Nordic countries [väitöskirja]. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-02-0218-7>

Talentia. (2022). Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>

Valtioneuvosto. (2023) Lastensuojelun visio korostaa luottamusta ja vaikuttavuutta. Tiedote. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/lastensuojelun-visio-korostaa-luottamusta-ja-vaikuttavuutta>

Söderström Inka
Konflikti - Poliittisen sosiaalityön rihmasto